

EUSENOR: EUSKAL ENTZIKLOPEDIA OROKORRA

Kultur eta argitalpen-proiektua

PAULO AGIRREBALTZATEGI

zen aski berria da EUSENOR Euskal Kulturaren alorrean:
I*Euskal Entziklopedia Orokorra*-ren orde dagoen akronimoa.
Urtetan landutako proiektu kultural eta enpresa editorial
berri baten izena da. 1991ren azken aldera eraiki zen EUSE-
NOR, S.A. enpresa, izen bereko proiektua bultzatzeko eta era-
giteko. Ordutik igaro den urtebete honetan hainbat harreman
zabalditu erakunde kultural, sozial, finantzario eta publi-
korekin, proiektuarentzat euskarritza eta partaidetza soziala eta
finantzarioa zabaltzeko. Horiek artikulatzeko sortu berria da
Fundazio berezia, non partaide baita dagoeneko hainbat era-
kunde publiko eta pribatu.

Gaur egun martxan dago EUSENORen programa. Lehen obra entziklopedikoak bideratuak eta nahikoa landuak ditu. Datozen hilabeteotan kaleratuko du zenbait hiztegi entziklopediko. (Horien berri zenbaki honetan bertan aurki dezake irakurleak).

EUSENOR proiektua, ordea, zabala eta luzera begirakoa da, berez, ikuspegi kultural-editorialari dagokionez. Enpresa berriaren bizitza ere denboraz mugagabekotzat hartzen da, horren helburua ez delako obra entziklopediko edo erreferentziazko jakin batzuk argitaratzea bakarrik, eta bai euskal kulturgintzan, komunikazio-alorrean eta hezkuntz sisteman aurrera begira kontu handikoa izango den dokumentazio, kontsulta eta heziera entziklopedikorako baliabideak eskaintzea, horretarako datu entziklopedikoen banku espezifikoak eratuz. Horren barruan aurreneko hamabi urtetako helmuga konkretua —EUSENA edo *Euskal Entziklopedia Nagusia*-ren lehen edizioa burutzekoa— proiektuaren oinarrizko fasea besterik ez da izango.

Honela dago laburbildua 300 orrialdeko txostenean proiektuaren muina: “Proiektu kultural-editorial zabal eta irekiztat hartzen dugu hemen Euskal Entziklopedia Orokorra (EUSENOR), eta ez halako produktu edo obra jakintzat (liburu banako nahiz liburu-bildumatzat) bakarrik. Beste eratara esanda, ‘obra kultural-editoriala’ (‘ouvrage’, ‘work’) da funtsean eta aurrenik EUSENOR, liburu jakin bat edo liburu-bilduma baino lehenago; gainera, helburu horretarako etxea edo zentrua izango da: Entziklopedi etxea”. (*Euskal Entziklopedia Orokorra-EUSENOR. Proiektua*, 69. or.). Burutuko duen entziklopedi lana eta argitaratuko dituen obra entziklopediko eta erreferentziazkoak (bereziki kontsulta-obrak), ekintza kultural zabalagoaren barruan kokatzen ditu.

Entziklopedia (eta entziklopedikoa) kontzeptuen funtsean, gizadiak historian zehar eta kultura guztietan metatu dituen jakintzen “biltegia” (bankua) dago; ezagutzen (historiaren, zientzien, tekniken, arteen, etab.en) ikuspegi orokorra eta unibertsalala nabarmentzen du. Entziklopedia orokor-unibertsalaren ametsa jakintzen arbola zabalaren panorama agertzea edo altxor ugariaren bilduma (bildumena) eskaintzea da —horrelako obrak hainbat liburukitako bildumak izan ohi dira, hain zuzen ere.

Badirudi garaia heldua dela —*heldu* hitzaren hiru adiera nagusietan— Euskal Herritik, euskal kulturatik eta euskararik helburu handi horietara begiratzeko eta bidea irekitzeko, jokatu beharreko apostuak jokatuz: uste eta konfiantza sendoz, horiek irabazteko nahikoa indar badela, eta hauek inguratu eta bateratzeko gaitasunik eta borondaterik ere bai. Funts-funtsean Euskal Kulturaren irekitasunaren eta Euskararen modernotasunaren proba igaro beharko du abiaburutik euskal entziklopedia orokor-unibertsalak; horien adierazgarria izango da, helburua lortzean.

Idazlan honetan EUSENOR proiektu editorial osoaren eta enpresaren ezaugarriak eta funtsezko filosofia agertuko ditugu, eta bereziki *Euskal Entziklopedia Nagusia* izeneko obraren diseinua azalduko dugu.

PROIEKTU EDITORIALA: ENTZIKLOPEDIGINTZA

Entziklopedi lanerako proiektu editoriala da zuzenean EUSENOR. Adiera zabalez ulertuta dago hemen entziklopedigintza, maila eta mota ezberdinetako entziklopediak ez ezik, bestelako erreferentziazko materialak eta obrak ere, entziklopedi lanarekin guztiz edo aski lotuta daudenak, bere alorreko izango dituelako eta programan sartuak dituelako. Bestalde, entziklopedi-*gintza* edo lana bera nabarmendu nahi dugu, entziklopediazko eta erreferentziazko produktu konkretuen edo “lanan” aurretik, horixe dagoelako EUSENOR proiektuaren eta programaren funtsean.

Entziklopediaren ulermodua bera dago tartean: Zer da funtsean entziklopedia? Zer da entziklopedigintza gaurko baliabide elektroniko eta informatikoen arabera?

ENTZIKLOPEDIA: LIBURUA, FITXATEGIA, DATU-BANKUA

Entziklopediaren kontzeptu filosofikoaren eta produktu komertzialaren artean entziklopediaren lan-prozesu eta metodo luzea eta konplexua dago. Eskutara daukazu entziklopedia

liburu horren atzean zer dagoen eta horretara iristeko zein bide egin den ezagutzea jakingarria da, liburuaren beraren baliabideak ere hobeto ezagutzeko.

Baina besterik dago garrantzizkoagorik etorkizuneko entziklopedi mundurako: informatikak eskaintzen dituen baliabideek entziklopedi lanaren metodoak erraztu eta produktua aberastu ez ezik, entziklopediaren egileen eta erabiltzaileen arteko komunikazioa bidera dezakete, entziklopedigintzaren prozesua bera beronen fase eta forma ezberdinetan kontsultarako erabiltzailearen esku ipiniz.

Liburua

Lehen definizio batez, produktu bibliografikoetako bat da entziklopedia: kontsulta edo erreferentzi liburua. Bertan era metodikoz eta sintetikoz bildu eta azaldu ohi dira aukeraturiko eta mugaturiko alorreko gaiak eta ezagutzak, artikululu ugari-tan banatuta eta horien sarrera gisa ematen diren epigrafeen arabera ordenatuta (gaur egun normalean alfabetoaren arabera).

Oro har, hiru egiteko nagusi bete ohi ditu entziklopedia alfabetikoak: a) Datuen edo gertakariren bati buruzko zalan-tza edo galdera puntuala sortzean, erantzun bizkorra eskura jartzea; b) Bestelako liburu edo irakurgaiak sistematikoki sakontzeko edo zabaltzeko erreferentziazko osagarriak eskaintzea (eskolako ikasleek beren ariketetarako erabili ohi dute horrela entziklopedia); c) Jakingai ezberdinei buruz funtsezko ikuspegi orokorra eta azalpen sintetikoa baina globala ematea.

Alorraren arabera, entziklopedia *orokor-unibertsalak* egon ohi dira, kultura guztietako eta garai guztietako giza ezagutza “guztiak” nolabaiteko *corpus* organikora bildu —laburbildu— nahi dituen; entziklopedia *sektorialak* (Filosofiaarena, Fisika-rena, Musikarena, Arteena adibidez), jakintza edo alor jakin bateko kontzeptuak eta gaiak oro har azaltzen dituztenak; entziklopedia *partikular, erregional edo nazionalak* (Euskal Herria-rena edo Japoniaarena, e.b.), nazio, herrialde edo eskualde jakin bati buruzko ezagutzak, berriak eta gaiak “osotasunez” eskaintzen dituztenak.

“Guztitasuna”, orokortasuna, unibertsaltasuna, osotasuna: edozein entziklopediaren ametsa da, bakoitzak bere alorrean bete nahi lukeena. Inolako entziklopediak ez dauka ezagutza guztiak biltzerik eta banatzerik. Tasun horiek “globalaren” edo “jeneralaren” adieraren arabera hartu behar dira entziklopedigintzaren praktikan, ez osotasunarenean.

Fitxategia

Kontsultatzeko nahiz irakurtzeko liburu-formaz argitaraturiko entziklopediaren atzean datu-piloaren biltegia dago; sarritan horren parte edo bildumaren bat besterik ez da liburuan argitaratutakoa. Datu-biltegiak fitxategi zatikatu eta agortezinaren itxura eduki ohi du normalean: fitxa bana informazio-unitate bakoitzarentzat: artikulua, argazkia, etab. Entziklopedi etxe handi trandizionalen batera —material entziklopedikoak “eskuz” lantzen dituen era— bisita egin besterik ez dago, bertako fitxategi-mendiak ikusi ahal izateko. Eskuetan erabil dezakegun entziklopedia liburuaren azpian, beraz, fitxategi-formako entziklopedia dago, etengabe berrituz, handituz eta aldatuz doana, obra bizia bada behintzat, hau da, hura eguneratzeko eta edizio berriak egiteko asmoa baldin badago (entziklopediaren balio oso kontutan hartzekoetako bat, obra “bizia” ala “hila” izatea da).

Erredakziokoa izan gabe edo barrutik entziklopediaren lana ezagutu ezean, oso nekeza da fitxategi horiek kontsultatzea; eta normalean kanpokoak ez du izaten horietarako sarbiderik. Entziklopediaren atzean dauden iturriak eta fitxagian egon daitekeen hainbat informazio eskuraezineko gertatzen zaizkio bada obraren erabiltzaileari.

Datu-bankua

Elektronikak eta informatikak baliabide handiak eta sistema berriak eskaini dituzte fitxategi entziklopedikoak antolatzeke eta horietako informazio-unitateak eta datuak ordenatzeko, horiek elkarrekin lotzeko eta erabiltzaileari eskaintzeko, datu-base informatizatuan sartu eta egituratu ondoren. En-

tziklopedi lanaren azpian biltegi entziklopediko edo datu-banku informatizatu dago orduan; bertara biltzen dira eta bertan eratzen dira berri eta unitate entziklopediko guztiak; bertatik atera ahal izango dira programaturiko material, produktu edo obra entziklopedikoak eta erreferentziazkoak. Funts-funtsean datu-banku entziklopedikoa bera da entziklopediaren oinarriko kontzeptua entziklopedigintza informatizatuan.

Entziklopedia “basikoaren” (datu-base informatizua) kontzepzio horrek bide berriak eskaintzen ditu etengabeko entziklopedi lana erabiltzailearen eskuetan ipintzean ere: informatikak eskaini ditzakeen komunikazio-sistemak erabiliz. Entziklopediaren edizioak eta argitaratzeak zentzu, dinamismo eta forma berriak hartzen dituzte orduan. Liburuarena edo liburu-bildumarena baliabide eta formetako bat izango da (entziklopedia inprimatua); horrekin batera daude *on-line* kontsultaren baliabidea (entziklopedia telematikoa) edo disko konpaktoarena (“Video-disk Encyclopedia”).

Entziklopedia inprimatuak edo liburu-formakoak etorkizun luzean bere eginkizuna izango du; baina uste izatekoa da datozen urteetan euskal gizartean eta entziklopediaren erabiltzaileen artean bestelako kontsulta-sistema informatizatuok zabalduko direla. Entziklopedigintza modernoaren ikuspegi irekiak, luzarorako proiektuak eta programazio ugariak bide zabal horri heldu behar dio. Horrela bakarrik izan daiteke benetan bizia eta dinamikoa entziklopedi lana, etengabe datu-bankua osotuz eta berrituz, eta era berean obra entziklopediko eta erreferentziazkoen edizio berriak eskainiz, jendearen gaurko informazio eta dokumentazio eguneratuaren egarriari erantzunez.

Hasiera-hasieratik egin nahi izan du EUSENORek bide horiek urratzeko apostua.

Euskal Entziklopedi etxea

Orain arte esandako guztiagatik, argitaletxea hitzak baino hobeto definitzen du etxeak soilik (edo zentruak) EUSENORen izaera: Entziklopedi Etxea. EUSENORek eskaini nahi duen zerbitzu editorial, kultural eta soziala, obra entziklopediko edo

erreferentziazko bat edo hainbat editatu eta argitaratzetik harantza doa.

Izen berean daude nolabait mugatuta horren entziklopedi lanaren proiektua eta barrutia: *Euskal Entziklopedia Orokorra*. entziklopedi zentrua izango denez, adiera zabalenez hartzen da, hasteko, entziklopedia hitza: “Conjunto de todas las ciencias o de todas las partes de una ciencia”, GELen arabera. Datu-banku “entziklopedikoa” esatean zera adierazi nahi da: entziklopedia orokor-unibertsaletan agertu ohi diren berriak eta jakingaiak.

“Orokorra” hitzak alderdi ezberdinak ditu EUSENORen entziklopedi lanari dagokionez: aurrenik, munduzabaleko herri eta kultura guztietako, jakintza (zientzia, teknika, arte) denetako eta historiako garai guztietako datuak eta jakingaiak edukiko dute lekua bildegian, oro har; baina ez da edonolako jakintzetan bereziki gaituentzat informazio eta dokumentazio-zentru espezializatua izango; beraz, datu-bankuaren helburuko erabiltzailearen eredia ere agizkoa eta orokorra da.

EUSENORen “euskalduntasuna” hiru alderditatik zehaztuko da: batetik, euskaraz biltzea, lantzea eta eskaintzea informazio eta dokumentazio entziklopedikoa; bestetik, gai orokor eta unibertsalak agertzean erabiliko den Euskal Herriko perspektiba; hirugarrenik, Euskal Herriari buruzko informazio eta dokumentazio entziklopedikoen izango duten tratamendu berezi-berezia.

Azken puntu hau nabarmentzekoa da. Bai datu-banku entziklopedikoan eta bai *Euskal Entziklopedia Nagusia*-n tratamendu guztiz espezifikoa izango du Euskal Herriaren sailak, informazio-dentsitateari, originaltasunari eta osotasunari dagokionez. Munduko herri, kultura eta jakintzei buruz, oro har, oso mugatua eta selektiboa eta nolabait bigarren eskukoa izan beharra dauka EUSENORek bere informazio eta dokumentazio-datueta; Euskal Herriari buruzkoetan, berriz, ahal den osotuena, zuzenekoena, eguneratuena eta fidagarriena izateko helburua du.

Horregatik lanaren antolamenduan ere Euskal Herriak sail guztiz berezia osotuko du. Orobat EUSENORen programan

dago Euskal Herriari buruzko Entziklopedia Orokorra era berezian landu eta argitaratzea, geroago ikusiko denez.

EUSENOR-EN EDIZIO-LANAREN KONFIGURAZIOA

Edizioa deitzen dugu hemen datu-bankuko funtsezko entziklopedi lana eta obra entziklopediko eta erreferentziazko ezberdinak lantzea. Euskararen eta euskal entziklopedigintzaren egoera kontutan izanik, edizio-lanarekin oso lotuta doaz hizkuntzaren beraren sail garrantzizko batzuk, bereziki landu beharrekoak.

Hiru ardatzak

Hiru dimentsio eta ardatz-gisakotan banaturik irudika genezake EUSENORen edizio-lana:

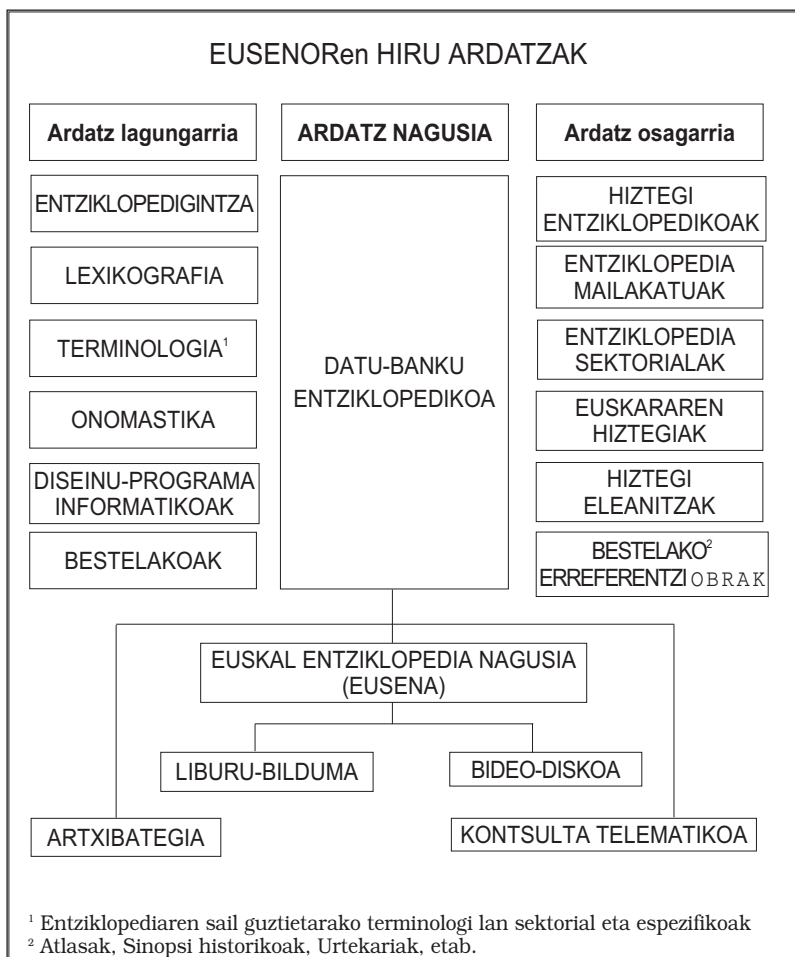
- “*Ardatz nagusia*”, *Euskal Entziklopedia Nagusia* obran gorpuzten dena, eta nolabait proiektu osoaren enborra dena, entziklopedi lanaren “helburuko obra behinena” bera izango denez. Horregatik bera izango da, baita entziklopedigintzako proiektu osoaren erreferentzia zentrala ere.

- “*Ardatz lagungarria*”, entziklopedi lanak eskatzen dituen hizkuntz zerbitzuek osotua. Edozein entziklopedigintzak, baina bereziki euskarazkoak, oinarritzko hainbat lan eta azterketa eratzea eskatzen du, euskarri eta lagungarri gisa: bereziki lexicologia, lexicografia, terminologia eta onomastikakoak.

- “*Ardatz osagarria*”, edo Entziklopedia Nagusiaren inguruan eta alboan landuko diren bestelako obra entziklopediko eta erreferentzialek eratua: hiztegi entziklopediko eta entziklopedia mailakatuak, entziklopedia sektorialak, euskararen hiztegiak, atlasak, etab.

Erdigunea: datu-banku entziklopedikoa

Euskal Entziklopedia Orokorren diseinuaren erdigunea datu-banku entziklopedikoa da, informazio eta dokumentazio-zentru gisa eratua. Bertan zentratuko da entziklopedi lana, eta horixe etengabe mantentzea eta eratzea izango da horko einkizunik behinena. Hiru ardatzak banku entziklopediko

horren inguruan egituratzen dira, “hartu-emaneko” bi zentzutan.

Datu-bankutik aterako den hurbileneko fruitua eta produkturik garrantzizkoena *Euskal Entziklopedia Nagusia* izango da.

“Ardatz osagarrian” programatu, landu eta argitaratuko diren obra entziklopediko eta erreferentziazkoak ere, datu-bankutik aterako dira, batetik; eta, bestetik, bera mantentzeko eta handitzeko balioko dute.

Prozesu zikliko-metakorra

Euskal Entziklopedia Orokorra prozesu bizian etengabe haziz joango da, informazio entziklopedikoa handituz, berrituz eta eguneratuz.

Prozesu horrek forma “ziklikoa” hartzen du. Entziklopedia hitzaren etimologian dagoen *enkyklios paideia*, edo “heziera zirkularra” delakoak badu hemen ere zentzurik. Entziklopediak bere hezierako helburu zuzeneko galdu duenean ere, ezagutzaren ikuspegi zirkular eta globalari eutsi dio. EUSENORen entziklopedi lanaren proiektu irekia, berriz, ziklikoa da beste adiera honetan ere: obra entziklopediko bakoitzean zirkulu entziklopediko berria eratzen delako, eta zikloaren prozesuko fase guztiak berriro abiatzen direlako.

Euskal Entziklopedia Orokorra (EUSENOR) prozesu zikliko eta metakor gisa ulertuta dago, bada: entziklopedi lan globala, bere osotasunean, da ziklo handia, berrituz doana, Euskal Entziklopedia Nagusiaren inguruan; baina horren barruan obra entziklopediko eta antzeko guztiek beren ziklo berezi bana irekitzen dute, ziklo nagusiaren barruan sartzen dena.

Obra berri bakoitza lantzean informazio berria metatuko da biltegi entziklopedikoan; era berean hor biltzen, eguneratzen eta lantzen den informazio eta dokumentazio guztia baliagarria izango da obra berriak programatzeko, batetik, eta obra zahar-rrak eguneratzeko, bestetik.

PROIEKTU SOZIO-KULTURALA

Edozein “Entziklopedia Handi” da proiektu editorial soila baino zerbait gehiago. Sarreran adierazita gelditu denez, EUSENOR proiektu editoriala ere, eta bereziki, kultur eta hizkuntz proiektu zabalagoan sartzen da. Gaurko euskal kulturaren pizkundearen eta euskararen berreskurapenaren eta modernizazioaren dinamikan kokatzen du bere burua, dagokion neurrian horren eragile izateko.

Kultur proiektua da: euskal kulturaren eta kultura uni-bertsalaren (munduko herri guztien eta garai guztietako kul-

turen) arteko bateragunea izan nahi du, euskal kultura unibertsalera eta jakintza-alor guztietara irekiz, eta euskal kulturatik herri eta garai guztietako kulturak irakurriz.

Horren barruan hizkuntz proiektua da EUSENORena. Entziklopedi lanak kultura unibertsala —historikoa eta moderno— eta jakintza guztiak hartuko dituen, horiek guztiak adierazteko alor berriak harrotu beharko ditu, batetik, eta terminologiako eta onomastikako arazoei erantzun beharko die, gorago adierazi denez. Gainera, lan apartekoa egin beharko du entziklopedia orokorrak eskatzen duen estilo eta hizkera didaktikoak lantzen.

Azken batez proiektu sozio-kultural-linguistikoa da EUSENOR. Herrien eta hizkuntzen historian hainbat aldiz entziklopedia orokor eta unibertsala (“Entziklopedia Handia”) burutzeak, horien identitate kultural, sozial eta nazionalaren adierazpen-zentzuarekin batera, garrantzi apartekoa eduki izan du identitate horretatik munduzabaleko kulturetara eta jakintza unibertsalera irekitzeko.¹ Horrela gertatu zen Hungarian eta Israelen, adibidez: beraien independentzia nazionalaren bidean sortu baitzituzten beren “Entziklopedia Handiak”, orokorrak eta unibertsalak.² *Gran Enciclopèdia Catalana*-k (lehen edizioa, 1970-1980) hasieratik eduki du obra kultural eta nazional garrantzizkoaren zentzua eta helburua.

Euskal kulturgintzak etorkizunerako duen ahalegin galant hori bultzatzeko eta aurrera eramateko hainbat indar kultural —bereziki argitalpen-alorrekoak—, bateratzea oinarritzat eta abiapuntutzat hartu ditu proiektuak, batetik; bestetik, erakunde kultural, sozial, finantzario eta publikoen partaidetza zabala bideratzea ezinbestekotzat jotzen du, tamaina horretako entziklopedi lanak duen garrantzi kultural eta sozialagatik eta nahitaez eskatzen duen ekarpen finantzario handiagatik.

LAU KULTUR ERAKUNDEREN ESPERIENTZIA ETA LANKIDETZA OINARRIAN

Hiru bat urte badira, Elkar, UZEI eta Elhuyar euskarazko Entziklopedia Handia abiatzeko asmoari buruz elkarrizketetan hasiak zirela, Euskal entziklopediarako bidean bakoitzak

urte luzetan egindako lana eta harturiko esperientzia ekartzeko, eta orain arte beren artean eramandako lankidetzaren editoriala sendotzeko eta zabaltzeko borondatearekin. Liburu-gintzan, testugintzan, hiztegi-gintzan, terminologian, onomastikan, etab.etan, hiru aldetatik irekitako bide baterakoa da *Euskal Entziklopedia Orokorra*-ren oinarriak sendoa.

Entziklopediaren asmoa ez zen berria hiru erakundeontzat. UZEIren hiztegi tekniko-berezituak entziklopedia sektorialak ziren nolabait; horiek landu ahala, bidea urratzen ari zen entziklopedia orokorrari heltzeko; helburu hori formulatuta zegoen aspalditik UZEItik bertatik. Elhuyar-ek, bere aldetik, egina eta nolabait bideratua zuen ordurako eskuko hiztegi entziklopediko baten proiektua. Elkar-ek ahalegin eta esperientzia handiak pilatuak zituen euskal hiztegiak (entziklopedikoak eta hizkuntzazkoak) eta bestelako erreferentzi obrak argitaratzen (UZEIrenak eta Elhuyar-enak, besteren artean); bertatik lan-tzen ari zen aspaldixotik euskarazko entziklopedia orokor eta unibertsal handiaren xedea.

Hiru aldetatiko bideen gurutzagunea baino gehiago hiru eratako bidegintzaren bateragune normala eta aberasgarria gertatu zen horrela euskal entziklopedigintzaren proiektua: EUSENOR. Gainera hiru enpresen bidegintzaren ondorioztat ez ezik, euskalgintzaren eta euskal kulturgintzaren uneko eskakizuntzat eta garaiko fruitutzat ulertu zen hori: erronka galanta baina ekin beharrekoa, euskararen modernotzearen eta euskal kulturaren hedatzearen bidean.

Horiekin bat egitera etorri zen laster beste erakunde bat ere, pisu eta eragin sozial zabalekoa: Euskal Herriko Ikastolen Konfederakundea. Edizio pedagogiko eta didaktikoen esperientzia ez ezik, euskarazko irakaskuntzaren historia moderno aberatsa bateratzen zen horrela entziklopediaren proiektura.

Izan ere, euskal entziklopedia orokor-unibertsalaren zentzu linguistiko eta kultural gorago aipaturikoari, euskal eskolaren premia didaktikoa lotzen zaio gaur egun eta etorkizunerako, irakaskuntzaren metodo didaktiko berrietarako batez ere, nahi-taezkoak izango baitira entziklopediak eta bestelako kontsul-ta-obrak.

Lau erakundeok eragin dute EUSENOR proiektua, eta aurrera eramateko erabakiarekin euskal gizarteari aurkeztu. Guztien aldetiko bateratze-ahalegin handia izan da, bakoitzak bere orain arteko egiturari eta programari eutsiz, denen artean harantzagoko urratsa egiteko, proiektu bateratzailea lantzeko eta enpresa berria eratzeko.

ERAKUNDE KULTURALEN, SOZIALEN ETA PUBLIKOEN PARTAIDETZA

Proiektuaren lehen bermea lau erakunde eragileen eskarmentuen bateratzean eta beraien orain arteko lan teknikoaren —editorialaren eta didaktikoaren— ekarpenean dago. Baina hasieratik argi eduki du EUSENOR proiektuak bestelako indar kultural, sozial eta finantzarioen partaidetza eta ekarpen zabalaren egokitasuna eta premia. Areago, horiek bateratzea proiektuaren beharra ez ezik, abiaburu eta helburuetako bat dela esan daiteke. Tamaina eta zentzu horretako entziklopedi lanak irekia eta zabala izan behar du nahitaez: kolektiboa, lankidetzatza tekniko eta intelektualen aldetik, soziala partaidetza instituzional eta finantzarioaren aldetik. *Encyclopaedia Universalis*-en zuzendaria den Jacques Bersani-k idatzia duenez, “*école de citoyenneté*” da entziklopedi lana, herritarren arteko elkarrenganako errespetua, konfidantza eta lankidetzatza bultzatu behar dituelako.

Proiektua lantzean, euskal kulturako hainbat lagun eta erakunderi aurkeztu izan zaio, beraien iritzi kritikoak eta iradokizunak jasotzeko. Esan beharra dago oro har harrera guztiz aldekoa izateaz gain, emankorra ere izan duela, iradokizun aberasgarriak jaso ahal izan dituelako. Partaidetza sozio-kultural irekia zabalduta eta eratzeko asmoa eta forma batzuk zehaztuta daude EUSENORen proiektuan zehar; baina era sistematikoagoz dago aztertuta XII. kapitulu berezian. Adibidez, Euskaltzaindiarekin harreman espezifikoa lotzeaz gain, Euskal Herriko Unibertsitateen partaidetza “akademikoa” guztiz egokitzen eta bideratu beharrekotzat jotzen da. Dena dela, horiek artikulatzeko formak zehaztu egin beharko dira.

Euskal Herriko hainbat erakunde finantzario eta enpresari bereziki interesgarria iruditu zaie EUSENOR proiektua, beren partaidetza finantzarioari begira. Horiek beren aldetik bete ditzaketen funtzio eta zerbitzu kultural eta sozialak kontutan hartzeaz gain, proiektuak berak benetan interesgarria gertatu behar duela uste du EUSENOREk, horrelako erakundeen partaidetza eskaintzeko eta erakartzeko. Espontorizazioarekin batera, bestelako partaidetza-formak bilatzeko eta bideratzeko prest dago.

Entziklopedi enpresak ez dira publikoak izaten; baina “Entziklopedia Handiek” sarritan eduki izan dute gobernuen eta bestelako erakunde ofizialen nolabaiteko babes espezifikoa, horien funtzio sozial eta balio kultural apartekoak aitortuz eta horrelako obren berezko neke finantzario guztiz apartekoak kontutan hartuz.

EUSENORen erakunde eragileek ere uste izan dute horrek ez duela enpresa publikoa izan behar, Euskal Institutu Entziklopediko ofizialaren forma hartuz edo. Hala ere, eta zerbitzu sozio-kultural nolabait publikoa betetzera datorrenez, Euskal Herriko erakunde publikoen partaidetza instituzionala eta babes finantzarioa egokitzat eta beharrezkotzat jo izan ditu EUSENOREk. Uste izatekoa da, ekimen sozialaren, erakunde pribatuen eta erakunde publikoen arteko elkarlana eta partaidetza euskal kulturaren alorrean bideratzeko eta egoki lotzeko aukera bikaina eskain dezakeela proiektu honek.

EUSENOR ENPRESAREN ZENTZU SOZIO-KULTURALA

EUSENOR entziklopedi etxeak (zentru entziklopedikoak) argitalpen-enpresaren forma izango du, datu-banku entziklopedikoaren, entziklopedia handien eta bestelako obra entziklopediko eta erreferentziazkoen berezitasun enpresariale, editorialei eta komertzialei egokitua. Besteren artean autofinantzaketa eta errentagarritasuna bilatuko ditu, uste duelako gainera euskarazko entziklopedi lana oro har eta zehazkiago zenbait obra entziklopediko eta erreferentziazko benetan autofinantza eta errentagarriak izan daitezkeela euskal merkatuan.

Baina lantzea eta argitaratzea hamabi urtetaraino luzatuko den entziklopedia handiaren errentagarritasun komertziala oso luzera begirakoa da, eta bitarteko finantzaketa-karga oso handia, esponsorizazio pribatu edota publikorik gabe erantzun ezinezkoa.³

EUSENORen proiektu irekiak, ordea, oro har produktuen zentzu sozio-kulturala hartuko du irizpide nagusitzat, eta ez helburu komertziala edo errentagarritasuna soilik. Horrek esan nahi du, esponsorizazio pribatuak nahiz publikoak beti edukiko duela bere leku oso garrantzizkoa luzarora ere horrelako proiektuan.

Gainera, irabaz-asmorik gabeko enpresa izango da EUSENOR; aterako diren irabaziak berrinbertitu egingo dira kultur eta argitalpen-proiektu berritan edota errentagarriak ez diren obretan.

EUSKAL ENTZIKLOPEDIA NAGUSIA (EUSENA)

Entziklopediaren kontzeptu filosofiko-abstraktuak (“jakintza guztien zirkulua”) bere forma konkretua obra entziklopediko (entziklopedia) orokor-unibertsalean hartu ohi du. EUSENOR proiektu osoaren barruan obra bat dago bereziki zehaztua eta programatua, *Euskal Entziklopedia Nagusia* (EUSENA) izeneko; bera da proiektuaren ardatz nagusia; eta asmo aditorialaren obra behinen eta helburukotzat hartzen da. Diseinaturiko bestelako entziklopedia eta obren funtsezko erreferentzia izango da. “Entziklopedia Nagusia” izenak beste hainbat hizkuntzetan ezagunak diren “Entziklopedia Handien” oihartzuna darama.⁴

Hiru entziklopedia hauek erabili dira gehienbat eredutzat EUSENA definitzean: GEC (*Gran Enciclopèdia Catalana*), GLU (*Grand Larousse Universel*), GEL (*Gran Enciclopedia Larousse*).

Proiektua da oraindik EUSENA: proiektutzat onartua eta irizpideetan aski finkatua. Bestalde horren programazioko elementuak, edukinari eta egiturari dagozkionak, neurri on batez landuta daude; baina hemen agertuko diren zifra konkretuak

orientaziozkoak dira eta obra benetan programatzean eta lan-tzean neurri batez aldatuko direnak.

ENTZIKLOPEDIA NAGUSIAREN HELBURUAK

Horrelako entziklopedia “handi” edo “nagusiak” helburu espezifiko edo bereziki nabarmenak eduki ohi ditu, bestelako entziklopedien artean; horiek kontutan edukitzekoak dira EUSENAREN zentzua aztertzean ere.

- Munduzabaleko lurren, herrien eta kulturen berri jakin-garrienak, iraganekoak nahiz oraingoak biltzen eta ematen ditu, ikuspegi ezberdinetako panorama zabala eta nolabait sinoptikoa eskainiz.

- Garaiko zientzien, tekniken eta arteen egoera-puntua ispi-latu nahi izaten du Entziklopedia Nagusiak, era sintetiko eta sarritan eskematiko, azken aurrerapenen eta aurkikunde-azalpena eginez.

- Herriaren edo kultur komunitatearen heldutasun kolektiboa baieztatzen du Entziklopedia Nagusiak⁵. Zentzu hori nabarmenagoa eta biziagoa gertatu ohi da beren independentzia lortu berria duten edo lortzear dauden herrientzat, independentzia politikoa kulturazkoarekin batera ulertu dutenean batez ere, gorago aipatu dugunez.

- Kultur komunitatearen heldutasunak hizkuntz helduta-suna esan nahi du bereziki. Bide horretatik Entziklopedia Nagusia, Herriaren birbizkunde kulturalaren eta euskararen berreskurapenaren dinamikaren barruan sartuz, nolabait “hizkuntz heldutasunaren” egiaztagarri eta adierazgarritzat hartzen da. Edozein hizkuntzarentzat da heldutasun-froga entziklo-pedia orokor-unibertsala argitaratzea, kultura ezberdinetako eta jakintza-alor guztietako kontzeptuak eta gaiak zehaztasun zientifiko moderno azaldu behar dituelako. Normaltze-bidean doan hizkuntza gutxituan landuriko entziklopedia orokor-unibertsal modernoa, berriz, ezin daiteke hizkuntzaren egoera-ren ispilu eta lekuko soilak izan eta hizkuntzaren beraren normal-kuntz plangintzaren barruan sartu behar du, ahalbideei eta premiei begiraturaz. Plan horren barruan entziklopedigintza bera

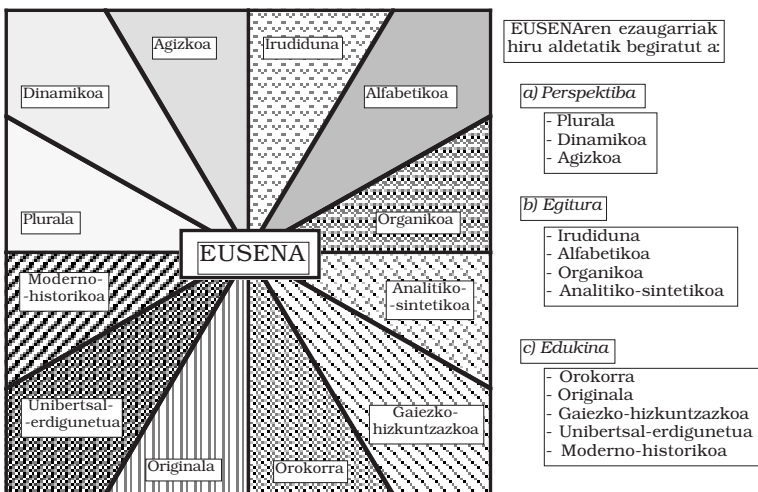
izan daiteke eragile garrantzizkoa hizkuntzaren modernotzean, horretan bete beharko dituen hutsuneak betez eta gainditu beharko dituen oztopoak gaindituz.

Bereziki lexikoaren eta terminologia tekniko-zientifikoaren sortzaile eta finkatzaile gertatuko da horrelako entziklopedia; gainera bertan azaldu beharreko gai oso ezberdinen definizio eta deskripzio ahal denik zehatzenak eta sintetikoak idazteak estilo eta idazkera berezia lantzea eskatuko du. Jauzi koalitiboa da nolabait orduan entziklopedia orokor-unibertsal moderna burutzea. Eta, beraz, erronka berria hizkuntzarentzat.

EUSENAREN EZAUGARRIAK

Hiru aldetatik zehazten ditugu Euskal Entziklopedia Nagusiaren ezaugarriak, hamabi puntutan bana genitzakeenak, ondoko irudiak azaltzen duenez.

Parte on batez “autore-entziklopedia” izango da EUSENA, bereziki Euskal Herriari dagokionez: hau da, alor bakoitzean gaitutakoen lankidetzaz baliatuko da. Entziklopediaren beste ezaugarri guztien oinarri-oinarrian nabarmentzekoa da seguruenik hori.

- *Plurala*. Estilo, idazkera eta terminologi batasunean, koherentzia metodologiko, tematiko eta editorialaren barruan, eta Euskal Herriaren eta beste herrien eta kultura gutxituen identitate eta sustapenari bereziki adi, ideologiaren eta lankideen iritzi zientifikoen aldetik aniztasuna bilatu eta errespetatuko du entziklopediak.

- *Dinamikoa*. Goian aipaturiko asmo eta proiektu ireki eta zabalaren barruan doanez *Euskal Entziklopedia Nagusia*-ren asmoa, obra bera ez da izango produktu itxi eta estatikoa, irekia eta dinamikoa baizik. Bi aldetatik: a) Liburuaren euskarria ez ezik, gaurko aurrerapen informatikoez eskaintzen dituzten —eta batez ere etorkizunean eskainiko dituzten— euskarriez baliatuko delako, obra “biziagoa” egiteko. b) Liburuaren beraren euskarria ere eguneratzeak eta forma ezberdinetan eratzek ahalgarritasun eta bideragarritasun handiagoa izango duelako baliabide informatikoen bidez.

- *Agizkoa*. *Euskal Entziklopedia Nagusia*-ren helburuko erabiltzailea agizkoa izango da euskal heldu ikasien munduaren barruan, hots, horietako denei edo gehien-gehienei begiratuko die, eta ez gizarte-sail edo maila espezifikoren bati bakarrik. Horien artean, bakoitzaren haragoko jakin-min eta zaletasun pertsonalei erantzuteko, ordea, parte entziklopedikoa bereziki landuko da artikulua ugaritan.

- *Analitiko-sintetikoa*. entziklopediaren egitura orokorrari dagokionez, ezagutzak ez dira banatuko gai zabal eta handi eta oso mugatuen inguruan, eta bai artikulua txiki eta ugarien artean. Hala ere, jakintzaren ikuspegi analitikoa beste ikuspegi sintetikoarekin orekatzeko, baliabide eta eranskin ezberdinak erabiliko dira: *thesaurus* gisakoak, eskema “sinoptikoak”, etab.

- *Alfabetikoa*. Aurreko puntuaren ondorioa da agian hemengo hau; hala ere, bereziki adierazi beharrekoa. Hau da, *Euskal Entziklopedia Nagusia* “hiztegi entziklopedikoaren” eran antolatuta joango da, egiturari dagokionez.

- *Organikoa*. EUSENAn alor, gai eta artikuluek nolabaiteko lotura organikoa edukiko dute beren artean; lotura hori bereziki landu eta nabarmenduko da elkarretarako dei-seinaleen eta erreferentziatzko bidalketen (*renvois* edo *cross-references* direlako) bitartez. Gainera gaien eta jakintzen arteko lotura

organikoa begitara erakusteko hainbat lauki berezi eratuko da eta aurkibide-tesauruak landuko.⁶

- *Irudiduna*. Arazo eta kostu editorialek aginduko dutena kontutan izanik ere —koloreen arazoa etab.—, EUSENA mapaz, grafikoz, argazkiz, diagramaz eta bestelako irudiz horniturik joango da. Irudiak ez dira apaingarriak izango soilik, eta bai tes-tua ulertzeko eta zabaltzeko gehigarriak.

Edukinaren eta barrutiaren aldetiko ezaugarriek azalpen berezia merezi dute.

EUSENAREN BARRUTIA ETA EDUKINA

Obra nagusiaren barrutiak eta edukinak emango dute EUSENOREN entziklopedi lan osoaren barrutiaren, edukinaren eta perspektibaren marko jenerala.

Entziklopedia originala

EUSENA obra berria izango da, eta ez erdarazkoren baten itzulpena edota moldaketa. Inolako entziklopedia orokor-unibertsal berririk ez dago gaur egun guztiz originalik, edukinari dagokionez behintzat. Entziklopedia bakoitzak bere egituran eta halako alor jakin eta aukeratu batzuen tratamenduan nabar-mendu ohi du beren originaltasuna.

Entziklopedia berria lantzea EUSENOR proiektuaren hel-buruei beraiei darie. Hirutara bil genitzake hemen arrazoiak:

- *Edukinarena*. Ez bakarrik erdarazko entziklopediaren bat egokitzea oso zaila delako —ezinezkoa beraren parte linguisti-koan behintzat—, eta bai batez ere Entziklopedia Nagusiak euskal *tradizio*, *situazio* eta *proiektzio* historiko eta kulturalen sustraitua behar duelako izan. Euskal Herriari buruzko infor-mazioak emango dio, edukinaren aldetik, originaltasun han-diena; munduko herrien eta etnien informazioak leku oso espe-zifikoa edukiko du; eta informazio orokor eta unibertsalari begira, perspektiba aski markatua edukiko du, estaturik gabeko herrien identitatearekiko eta hizkuntza minorizatuekiko inte-res bereziak emango diona.

- *Lankidetzarena*. Entziklopediaren tarteko helburuetako bat Euskal Kulturako —eta nolabait Euskal Herriko— espezialistak bateratzea delako, lan kolektibo garrantzizkoaren inguruan, proiektu kolektibo-sozialari dagokionez.

- *Zentzu sozio-kulturalarena*. Euskal Herriko dinamika sozial eta nazionalaren barrutik sortu behar baitu entziklopediak; horregatik bertatik pentsatu eta landurikoa izan behar du. Ildo horretatik izango da proiektu bateratzailea, herriaren, gizartearen eta kulturaren aldetik ikusita.

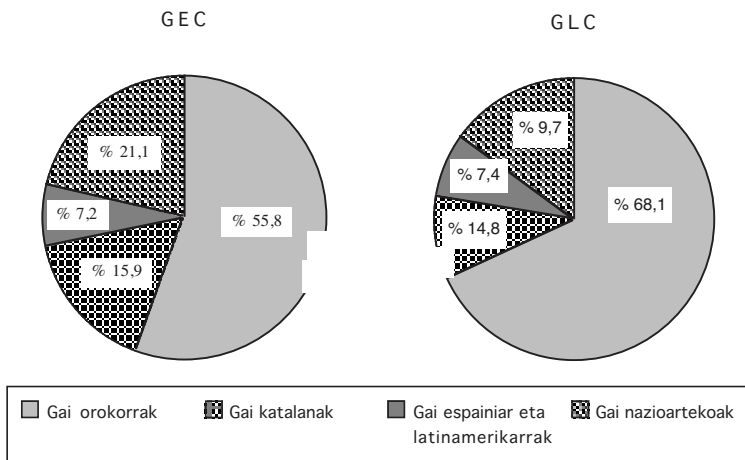
Entziklopedia moderno-historikoa

Esan nahi baita, entziklopedia funtsean gaurko jakintza, arte eta tekniken ispilua izango dela; hala ere, ez du inola ere perspektiba eta ikuspegi historikoa galduko; alderantziz, gai historikoez beren pisu espezifikoak edukiko dute bai programazio orokorrean, edo entziklopediaren makroegituran, eta bai artikuluen bakoitzaren egitura eta azalpenean, edo mikroegituran.

Entziklopedia unibertsala eta erdigunetua

Unibertsala esatean, zera adierazi nahi da: Zibilizazioaren eta Geografiaren aldetik, Historian izan diren eta Munduan diren Herri-Kultura-Gizarte “denak” hartuko dituela EUSENAk bere alortzat; ez da izango, beraz, erregionala edo nazionala. Dena dela, unibertsalenez ere, beren mugak eta hutsuneak edukitzeaz gain, beren espazioaren ehuneko handia nolabait eremu “propiotzat” aukeraturiko lurralde edo zibilizazioaren informazioari eskaintzen diote.⁷ Hala ere, badaude unibertsaltzat hartutako entziklopediak, nazionalak edo zibilizazio jakinarenak direnak, hortik kanpoko informazioa ia-ia eranskin soil bihurturik dagoelako.

EUSENA entziklopedia unibertsala izango da: era *konkretuan* eta *zentratuan* ulertuta unibertsaltasuna. Ez da abiatuko unibertsalismo abstrakturen edo kosmopolitismo gezurrezkoren batetik, eta bai kultura unibertsalaren ikuspegi historiko-geografiko konkretutik eta herri eta kultur komunitate jakin batetik: Euskal Herritik. Partikularretik unibertsalera egingo du bidea.

Hasteko, nolabaiteko adibidetzat *Gran Enciclopèdia Catalana* eta *Gran Larousse Català* hartuz, bien arteko alderaketa interesgarria da, gai orokorrak, "katalanak", "espainiar eta latinamerikarrak" eta "nazioartekoak" nola banatzen dituzten jakiteko, sarrera-kopuruari dagokionez. Kontutan eduki behar da, "gai orokorretan" sartzen direla, lexiko orokorraz gain, siglak eta izen propioak ere; beste hiru sailkapenetan, berriz, izen propioak bakarrik sartzen direla. (Entziklopedia Hebraiarrak 40.000 sarreretatik 10.000 ditu "judaica" alorrekoak).

Unibertsaltasunaren ikuspegi horrek geure gaurko mundua, kultura eta historia zirkulu zentrukidetan begiratzera garamatza. Horren arabera, herri bakoitzak bere lurra, historia eta kultura ditu mundu zabalera begiratzeko abiagune, historia unibertsala irakurtzeko ikusgune eta bestelako kultur barrutiek harremanak eratzeko erdigune; beraren interes zirkuluak urrutiratu doaz, distantzia historiko, geografiko eta kulturazkoaren urruntasunaren arabera. Ikuskera eta irakurkera eta taxuera horiek ez dute etnozentrismo harroarekin zerikusirik.

Hala ere, barruti geografiko-kulturalen banakeraren artikulazioa ez da inoiz simplea eta lineala izaten, hainbat eragile historikok (ekonomikok, politikok, hizkuntzazkok, etab.ek) eragiten duelako sarritan haien eraketan.

Gainera, ikuspegi horietako bakoitzaren arabera, beste hainbeste proiektzio-mapa irudikatuko genituzke, geografiko-kulturalaz gain: historiko-kulturala, politiko-kulturala, etniko-kulturala, etab. Denak konbinatuz, eta nolabait elkarren gainean jarriz, atera da EUSENAko "informazio-dentsitateen"

(sarrera-kopuruen eta horien edukinaren) araberako mapa globala, entziklopediak berak erdigunetzat harturiko barruti-tik abiatuz.

Entziklopediaren ikuspegi unibertsalaren eta zentratuaren arteko lotura, beraz, biltzen eta eratzen duen *informazioaren dentsitatean*, handiagotik txikiagorakoan, gauzatzen da.

Entziklopedia on gehienek bezala, EUSENAk ere bere erdiguneko zirkulu geografikoa, historikoa eta kulturala izango ditu: *Euskal Herria*, beraren lurra, kultura eta historia. Horregatik, EUSENAn informazio-dentsitate handiena Euskal Herriak berak izango du, *proporzioz* noski. 150.000 sarreretatik, 20.000 izango dira Euskal Herriari buruzkoak (% 13); hala ere, artikulua horien luzera kontutan hartuta, %15 pasatxo izango da E.H.ri buruzko artikuluen espazioa entziklopedian. (Horri gaineratu behar zaizkio, noski, artikulua orokor eta nazioartekoetan sartuko diren Euskal Herriari buruzko parteak, erreferentziak eta adibideak).

Entziklopedia orokorra eta “hautakorra”

EUSENORek entziklopediaren orokortasuna nola ulertzen duen gorago adierazita geratu da; obra nagusi honetarako bereziki baliozkoa da irizpide hura. EUSENA entziklopedia orokorra izango da, ez partikularra edo sektoriala; ez du *a priori* inolako alorrik kanpora utziko.

Orokor izanik ere, “hautakor” izan beharra du beste edozein entziklopedia “orohartzailek” bezala, ezagutza denak zirkulu bakarrera bilduko dituen “amets entziklopedikoa” (entziklopedismoa) gauzatu ezina delako zientzien etengabeko gorabehera eta aurkikundeengatik.

Orokor izatearen eta hautakor izatearen arteko tirabira berriro ere *informazio-dentsitate* ezberdinaren eta horren barruko orekaren bidez lortuko da, egindako aukeraren arabera, jakintza-alor batzuetako edukinei trinkotasun handiagoa emanaz eta besteetakoei txikiagoa. Horretarako jakintza-alorren sailkapena egin da; horren gain eta alor bakoitzeko jakitunen kontseiluarekin banatuko dira entziklopediako sarrerak alorren eta jakintzen arabera.

Jakintzen sailkapenen konparazioko taula

EUSEN ARAKO proposamena

NEB	UZEI	EUSENA	GEL	Asuri	GEC	Jakintzak
Matter and energy	Fisika eta Kimika	Fisika/Kimika Astronomia	Fisika y Química Química Astronomia	Física Exactes	Ciènc. fis.	Zientzia fisikoak
Earth	Geografia (Hist.)	Geologi-zientziak Geografia	Cienc. Naturaleza Geografía	Geografía (Hist.)	Geografía	Geologi- zientziak
Life on earth	Biologia	Biol. Zientziak	Ciencias biol. + med. Botánica Zoología	Biología	Ciènc. biol.	Biologi- zientziak
Human life	Medikuntza	Medikuntza	Cienc. médicas			
Human Society	Antropol. + Etnol. Hizkuntz. + Literatura Psikologia + Hezkuntz-zientz.	Antropol. + Etnol. Hizkuntzalaritza Psikologia Hezkuntza-zientz.	Lengua Enseñanza Espectác. + Deportes	Lexicografía Educación Deportes		Giza zientziak
(Human Society)	Kirolak + Jokoak Soziol. + Politika Zien. Ekon. + Emp. Zuzenb. + Administr.	Kirolak + Jokoak Soziologia Ekonomi Zientz. Zuzenb. + Administr.	Economía Derecho Tributación Comercio + Contab.	Economía Derecho	Ciènc. socials	Gizarte- zientziak
Art	Arte eder. + Arte tx. Literatura	Arte ederrak Literatura Musika Zinega + Ikuskariak Arkitektura	Bellas Artes Literatura Música Cine	Bellas Artes Literatura Arquitectura	Humanitats	Arteak
Technology	Tek nol. + Injinerutza Zientz. + Tekn. mil.	Teknologia + Injin. Informatika Nekaz. Abelz. Basoz. Teknika militarra	Ciencias aplicadas Agricultura Ganadería Hist. + Teknol. mil. Aeronáutica Astronáutica Artes gráficas	Ingeniería Informática Agricultura Arte militar	Tecnología	Teknologi- zientziak
Religion	Erlijioa + Teologia	Erlijioa	Religión	Religión	(Humanitats)	Erlijio-zientz.
History mankind	Historia (Geogr.)	Historia	Historia	Historia (geogr.)	Historia	Historia
Branches of knowledge	Filosofia Matematika	Filosofia Matematika	Filosofía Matemática (Astr.)	Matemáticas	(Humanitats) (Ciències exac.)	Filosofia

NEB: New Encyclopaedia Britannica - GEL: Gran Enciclopedia Larousse - Asuri: Enciclopedia Universal Asuri - GEC: Gran Enciclopèdia Catalana

Lauki sinoptiko honetan ageri da hainbat entziklopediak egiten duen jakintza sailen banaketa, entziklopediaren programazioari begira aurrenik, eta erabiltzailearentzako ikuspegi *organikoari* begira, bestetik. Eskuineko zutabean, EUSENAREN aldetik egindako jakintzen alor handien banaketa teorikoa ikus daiteke NEBAREN nahikoa hurbilekoa. Erdian, berriz, beltzez idatzita, EUSENAREN sailkapen metodologikoaren lehen hipotesia.

Sail bakoitzak entziklopedian edukiko duen pisuari eta informazio-dentsitateari dagokionez ere, irizpideak hobeto aztertu eta sakondu beharko dira entziklopediaren programa zehaztean.

Gaiezko-hizkuntzazkoa

Euskal Entziklopedia Nagusiak edukin mistoa izango du: hau da, *Euskararen Hiztegia* eta *Entziklopedia Unibertsal-Orokorra*, biak batean izango da. “Hiztegi entziklopedikoa” ere deitu ohi da horrelakoa, *Larousse* etxeak bereziki finkatua duen terminologiari jarraituz. Sarrerren kopuruari eta artikuluen edukinari begiratu behar zaie “hiztegi entziklopedikoa-ren” oreka linguistiko-entziklopedikoa ezartzean.

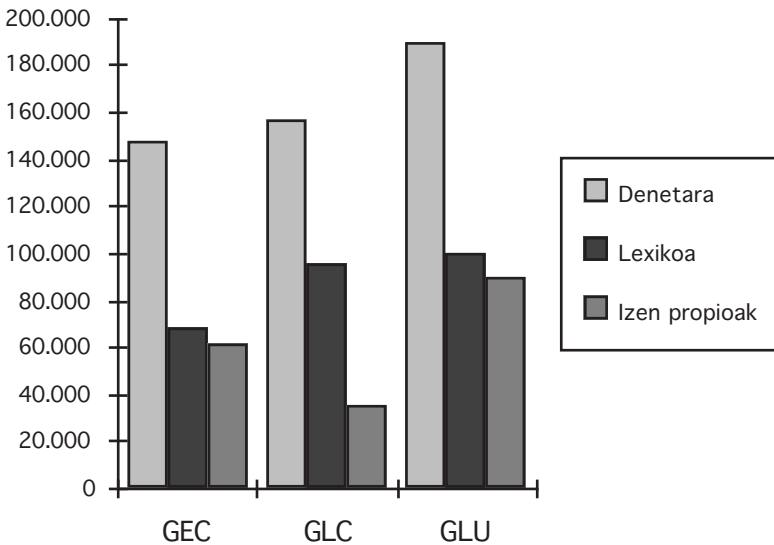
Euskararen hiztegia esatean euskarazko lexiko arrunta, orokorra, literarioa, etab. ere sartuko dela esan nahi da (hitz zientifikoa, tekniko-berezitu eta terminologikoekin batera), nahiz eta “gaiezko” edukin berezirik ez izan eta azalpen entziklopediko berezirik ez merezi entziklopedia orokorrean. Horrelako “hiztegi entziklopedikoek” sarrera askozaz gehiago eduki ohi dituzte, hizkuntzaren hiztegi orokorra sartzen ez dutenen entziklopedien aldean, ulertzekoa denez. (Ingeleseko entziklopedia handiak, *Britannica*, *Americana*, etab., entziklopedia hutsak dira, eta lexiko ingeles orokorra hizkuntzaren hiztegietarako uzten dute).

Euskararen lexiko orokorrak sarrera izango badu ere, hiztegiko hitz guztiak ezin zaie sarrera bana eman neurri mugatuak dituen entziklopedian, aparte hizkuntzaren hitz guztiak hiztegi biltzea ezinezko dela teorian ere (Badirudi Plazido Mujikaren Hiztegiak dituen 130.000 sarreretatik asko eta asko kanpoan

geratuko direla, bestelako hitz moderno eta tekniko askok eta askok sarrera izango duen bitartean). Aukera egiteko irizpide bereziak landu beharko dira.

Lehen banaketaren arabera, EUSENAk 70.000 artikulua inguru izango ditu Euskararen Hiztegiari eta “gaiezko” sarre-
rei dagozkienak (lexikoarenak); izenezko (izen propiozko) sarre-
rak, berriz, 80.000 inguru izango ditu. Artikuluen edukinari dagokionez, honako bi irizpide hauek ipini dira: a) artikuluetan elementu linguistikoak murrizak izango dira; horietan elementu semantikoa izango da nagusi (adierak eta definizioak), eta horren funtziotan daudenak; b) azalpen entziklopedikoa zor zaien artikulua guztietan parte entziklopedikoa nabarmendu egingo da grafiazko sistemaren baten bidez.

Gran Enciclopèdia Catalana-ren, *Gran Larousse Català*-ren eta *Grand Larousse Universel*-en arteko konparazioa eginez, honelako datuak ematen dituzte, izen propioen eta lexiko komunaren arteko erlazioari dagokionez. Lehenengoak 148.000 sarrera ditu; bigarrenak 157.000; hirugarrenak 190.000.

Hizkuntza lexikoa eta Izen propioak: Sarrera-kopuruen erlazioa

Testua eta irudiak

Entziklopediek erabili ohi dituzten irudi-mota guztiak erabiliko ditu EUSENAk: argazkiak, marrazkiak (diagramak), mapak, etab.

Ondoko laukiok erakusten dute antzeko entziklopediek duten irudien kopurua: batetik orrialdeekin eta sarrerekin konparatuz; bestetik, irudi-moten arabera.

	Orrialdeak	Sarrerak	Irudiak
GEC	12.480	148.000	30.720
GLU	11.000	190.000	25.000

	Denetara	Argazkiak	Marrazkiak	Mapak
GEC	30.720	27.200	2.480	1.040
GLU	25.000	12.000	12.000	1.000

Entziklopediako alderdi grafikoaren pisua jakiteko ez zaio horien kopuruari bakarrik begiratu behar, eta bai irudien tamainari ere. 24.000 irudi eramango ditu EUSENAk (orrialde bakoitzeko 2 irudi, batez beste). Testu-masa osoaren eta irudi-masa osoaren arteko erlazioa 1/5ekoa izango du. Mapei dagokienez 1.000 bat izango ditu, entziklopediaren 12.000 orrialdetatik 360ren espazioa betez.

EUSENAREN NEURRIAK

Azpiko lauki horretan eskaintzen ditugu EUSENAREN zifra nagusi batzuk, antzeko entziklopedienekin konparatuta. T-hitzek testu masa adierazten dute; EUSENAk gutxiago ageri ditu, besteek baino, euskarazko hitzak luzeagoak direlako; gure kalkuluen arabera, batez beste euskarazko testuak gaztelaniazkoak eta ingelesezkoak baino %25 karaktere gehiago ditu, hitz-kopuru berebean. Lexiko-sarrerak deitu ditugu euskararen hiztegikoak (arruntak, teknikoak, etab.); izen-sarrerak dira, berriz, izen propioei dagozkienak.

	T-hitzak	Artik.	Art.Luz.	Lexikoa	Izenak	Irudiak	Tomoak
G.E.C.	20.000.000	148.000	154 hitz	73.800	74.200	25.000	14
GEL (?)	22.000.000	202.607	170 hitz	?	?	24.195	22
G.L.U.	20.000.000	190.000	150 hitz	100.000	90.000	25.000	15
Espasa24	16.000.000	?325.000	?50 hitz	?	?	19.000	24
EUSENA15	2.000.000	150.000	?150 hitz	70.000	80.000	24.000	24

HELMUGAK, HELBURUAK ETA HELPIDEAK

Euskal Entziklopedia Nagusia izango da EUSENOREn helburua lehen garaiko plangintzan (obra entziklopediko handiaren historian hiru garai nagusi daude: aurrena, obra berria sortu, landu eta burutzekoa; bigarrena, hori eguneratzekoa; eta hirugarrena, entziklopediaren edizio berriarena). EUSENARI begira emango ditu enpresak indarririk handienak lehen garai horretan. Hala ere, entziklopedi lan osoaren barruan ikusi behar da helburuko obra, eta bereziki datu-biltegi entziklopedikoa eraiki eta betetzeko prozesuaren barruan.

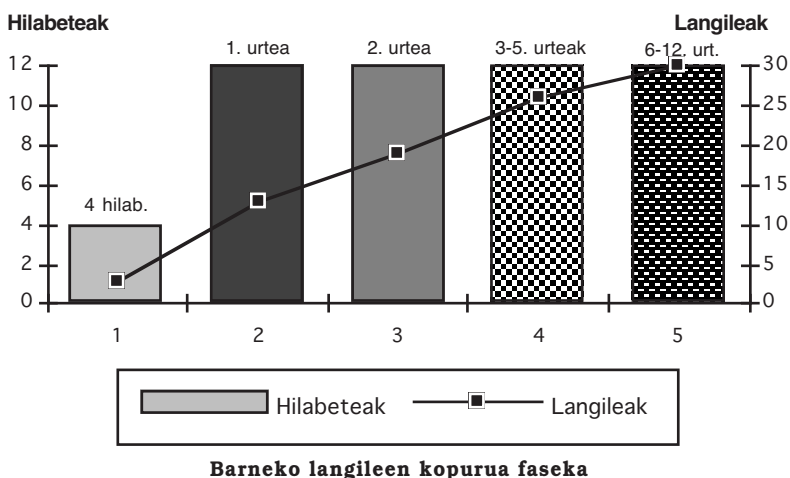
Hamabi urtetan kalkulatu dugu EUSENAREN bilduma osoa argitaratzeko epea. Horren barruan, ordea, "tarteko obrak" deitu dituenak argitaratuko ditu EUSENOREk: horietako batzuk aurreratutak daude, eta datozen hilabete eta ondoko urteotan argitaratuko dira.

EUSENOR proiektuan Euskal Herriari buruzko informazio-dokumentazio entziklopedikoak duen garrantzi guztiz apartekoaren eta tratamendu espezifikokoaren arabera, "tarteko obren" artean bereziki programaturik dago *Euskal Herriaren Entziklopedia Orokorra*: 25.000 artikuluko inguru edukiko lituzke, alfabetoaren arabera ordenatuta (5.000 orrialde); eta zortzi bat urte barru burutzeko planifikatuta dago. Obra honek garrantzi guztiz apartekoa du EUSENOREn programazioan, EUSENOR proiektu osoa Euskal Herriatik eta euskal kulturatik begira eginda dagoelako. Pisu espezifikoa ez ezik, nolabaiteko autonomia ere badu entziklopedia horrek, Euskal Herriari buruzko gaiak entziklopedigintza osoan izango duen pisu guztiz espezifikokoaren eta EUSENAN izango duen dentsitate apartekoaren arabera.

Oso luze iritziko dio batek baino gehiagok helburuko Entziklopedia Nagusia burutzeko epeari. Horrelako entziklopedia euskaraz lantzeak dituen buruhauste berezien gain, atzerriko entziklopedi etheen esperientzia hartu dugu kontutan, hau da, beren “Entziklopedia Handia” lantzeko eta argitaratzeko eman duten denbora —horien artean *Gran Enciclopèdia Catalana*—; jakinez, gainera, lehen garai honetan oinarrituko, bideratuko eta definituko dela EUSENORen luzarorako entziklopedi lan osoa. Bestalde, eta proiektuaren kalkuluen arabera, bost urte barru lehenengo lau tomoak argitaratu ahal izango ditu, gero urtero hiruna tomo kaleratuz joateko.

Helburuak lortzeko helpideak ipini behar dira: finantzariorak, teknikoak eta pertsonalak. Baliabide pertsonalei dago kienez, EUSENORek kanpoko jakitunen (euskaldunen eta atzerriarren) lankidetzazabalaz eta zerbitzu espezializatuez baliatzeke asmoa du; baina, bestetik, barruko erredakzioa indartu egingo du. Enpresaren konfigurazioan bi aldeen arteko oreka zaindu beharra ikusten du.

Proiektuaren arabera, bost fasetan dago banaturik lehen garai hori, enpresako barneko langileen kopurua faseka osotuz joateko: eraikuntza-fasea, abiatzearena, bideratzearena, sendotzearena eta hedatzearena. Lehen aurikuspenen arabera, azpiko grafikoak adierazten du fase bakoitzaren iraupena eta horietako bakoitzean beharko den pertsonala.

Jakina, baliabide pertsonalen aurrikuspenak eta, beraz, helburuak betetzea, baliabide finantzarioen gain dago funtsean. Bostgarren fasean, eta bestelako kostuak ere kontutan hartuz, urtero 250.000.000 pezetako kostua izango du EUSENORek, proiektuko aurrikuspenen arabera, eta inflazioaren gorabeherak aparte.

NORENTZAT EGIN ENTZIKLOPEDIA ETA NORK EROSI

Euskal kultura entziklopedi handien arora sartzera doa nonbait. Beste herri eta kultura ez oso zabalak ere aspalditxotik sartuta daude. Kultura modernoan eta gaurko eskolan entziklopediak duen lekua eta funtzioa, batetik, eta euskal kulturaren bereziki horiek bete beharrekoak argi daude seguruenik; baina beste arazo handia geratzen da: ba ote du euskal kulturaren dinamikak eta ekonomiak horiek irensterik, kontutan edukiz inbertsio handiko obrak direla enpresarentzat eta eroslearentzat? Badirudi EUSENOR proiektuak dagoeneko izan dituen harrera eta erantzunak horrelako zalantzak uxaturik uzten dituztela.

Baina bestalde nork erosiko ditu hainbeste euskarazko entziklopedia mardul? Lehen erantzuna izan daiteke, horrelako obrak desberdindu egin behar direla, bete beharreko funtzioaren eta premiaren arabera; eta beraz, obra bakoitzaren helburuko erabiltzaile-multzo desberdinuak bilatu behar direla.

EUSENORek lantzeko obra entziklopediko eta erreferentziazkoak programatzean, kontuz saiatu da horien helburuko erabiltzaileak desberdintzen, eta horien arabera obra bakoitzaren ezaugarriak definitzen.

EUSENAREN HELBURUKO ERABILTZAILEA

Edonolako entziklopedia programatzean lehen arazoetako bat, hain zuzen ere, helburuko erabiltzailea zein izango den definitzea da, horrek markatuko dituelako obraren edukina, tamaina, egitura, estiloa, prezioa, etab.

Euskal Entziklopedia Nagusia-ren proiektuak helburuko erabiltzailearen espektro aski zabala hartu du, horrelako obra orokorrari dagokionez. *Zuzenean, osotasunean eta aurrenik* “euskaldun heldu eskolatua” da EUSENAREN helburuko erabiltzailea.

Horrelako entziklopediak, ordea, oso baliagarria izan behar du eskolako gazte eta gaztetxoarentzat ere, bere ikasketetan erreferentziatzeko iturritzat eta kontsulta puntualetarako erabiltzeko; hala ere, entziklopediako hainbat artikulua zabalago, sakonago eta espezifikoko ez dira horrelako irakurleentzat izango. Beraz obraren helburuko erabiltzailetzat hartzen da eskolako gaztea edota gaztetxea, *zuzenean, baina ez osotasunean*. Hala ere, gurasoen eta irakasleen laguntzaz eta bitartez ikasle gazte eta gaztetxo horiek erabil ditzakete aipaturiko artikulua zailagoak ere.

ENTZIKLOPEDIAREN EROSLEGOA

Ezaguna da horrelako obren eroslegoa murrizta dela Euskal Herrian. Eta hamar urte barru handiagoa izango bada ere, oso mugatua izango dela artean. Zertan oinarritzen da orduan goian aipaturiko errentagarritasuna?

Jakina, ez dago pentsatzerik erdarazko beste entziklopedia handien errentagarritasunean. Dena dela, merkatu-kalkulu aski zorrotzak, esperientziaren eta datuen gain oinarrituak egin ditu EUSENOR proiektuak. Hamar urte barru 300.000 milako eroslego euskaldun potentzial kalkulatu du; Euskal Entziklopedia Nagusia obrarentzat %10 eta %5en artean ipini da eroslego birtualaren kopurua. Horrek esan nahi du goreneko hipotesian 30.000 bilduma salduko lirakeela eta beheerenekoan 15.000, bost urteko epean. Ez dirudite aurrikuspen irrealak, *Gran Enciclopèdia Catalana*-ren salmentak kontutan hartzen baditugu, eta gogoan edukiz noski eroslego potentzialaren alde handia. 110.000 bilduma salduak zituzten haiek lehen edizioak; bigarren edizioa 30.000 alekoa egin zuten, eta lau urtetan saltzeko aurrikuspena dute; hirugarren edizioa presatzen ari dira bitartean 1995erako.

ENTZIKLOPEDIEN EROSLEARI ZENBAIT OHAR

Entziklopedi lanari ekitean, proiektua eta programa lan-tzearekin eta produzituko diren obren merkatu-kalkuluak egi-tearekin batera, beharrezkoa da, noski, helburuko erabiltzai-lea guztiz aintzakotzat eta begirune handiz hartzea, beraren benetako informazio-premiak eta interes kulturalak oso kontutan edukiz, batez ere bere egitekoa zerbitzu sozio-kultural gisa definitzen duen enpresarentzat. Entziklopedien eroslearen eta erabiltzailearen defentsa —eta heziera— horrelako proiektua-ren barruan sartzen da: merkatuan egon daitezkeen iruzurre-tatik kontsumitzailea ateratzeko, batetik, eta entziklopediaren didaktika egiteko, bestetik.

Obra entziklopedikoen artean ere denetik dago: on eta txar; eta sarritan prezioa ez da izaten entziklopediaren benetako edukinaren (horrelako obren tamaina maiz puztua egoten da) eta ez horren balioaren araberrakoa. Askotan oso erasokorrak izaten dira etxez etxe entziklopediak saltzen ari direnak: inge-lessez esan ohi duten “hard-sell tactics” erabiltzen dituzte, bat-zuetan iruzurrezko eta gezurrezkoak. Mundu bibliografikoan ari direnek bi entziklopedi mota bereizi ohi dituzte orokorki: Autoritatezkoa (“Authoritative Encyclopaedia”) eta komertziala (“Hack Encyclopaedia”). Azken hauetakoa ez da derrigorrez txarra, eta erosleak jakin behar du aztertzen ea benetan bere eskakizunei eta itxaropenei egoki erantzuten dien. Inbertsio handiko entziklopedia erosi aurretik ondo pentsatu behar da, eta normalean egun batzuk hartu obra barrutik ikusteko eta, behar izanez gero, kontsultak egiteko.

Hizkuntza ezberdinetan izan ohi dira obra entziklopediko eta erreferentziakoei buruzko gida-liburuak, batzuetan oso zorrotz eta zuzen horien benetako balioak eta akatsak erakusten dituz-tenak. Bestalde, horrelako obren kritika-lanetan ari direnek lan-dutako galdekizun-gidak ere badira, entziklopediaren erosleak obraren bere azterketa pertsonala egitean zein kapitulu eta puntu hartu behar dituen kontutan, erakusten dutenak.

Besteren artean, kapitulu hauek behintzat aztertu behar lirateke edozein entziklopedia orokorretan: 1) Hartzen (agintzen) duen alorra zein den eta zein neurritan eta mailatan betetzen duen, edota itxurazko tamainaren bidez puztuta dagoen; 2)

Zeinentzat egina dagoen; 3) Hizkera eta estilo aldetik irakurgarria den, edota alde handiak ote dauden artikulua batzuetatik besteetara; 4) Lankideen eta idazleen itzala; 5) Ematen dituen datuen fidagarritasuna; 6) Objektibotasuna edota gaitztabaidatuen inguruan zein jarrera hartzen duen; 7) Gaurkotetasuna, noizkoa den eta zein neurritan dagoen eguneratua; 8) Informazioa bilatzeko eskaintzen dituen baliabideak eta erraztasuna; 9) Kontsulta edo informazioa sakontzeko bibliografiarik baduen: horren gaurkotetasuna; 10) Irudien kalitatea eta balioa; 11) Orrialdeen konposaketa eta letra-motaren atsegina eta irakurgarritasuna; 12) Koadernaketaren sendotasuna eta tomoen erabilgarritasuna; 13) Entziklopediak "eskaintzen" dituen ezaugarri eta baliabide bereziek zein balio duten norberarentzat edo erabiliko duenarentzat; 14) Prezioa, eta ordaintzeko erraztasunak; 15) Entziklopediari buruzko idatzizko kritika itzaldunen bat irakurtzea.

1. "Par ailleurs, des nations nouvelles ou encore jeunes requièrent ce genre d'ouvrage; le XIXe siècle avait été l'époque des indépendances politiques européennes et américaines et de dictionnaires de langue affirmant les identités culturelles (hongrois, tchèque, roumain, variante américaine de l'anglais...)", dio Alain Rey-k bere *Encyclopédies et Dictionnaires* liburuska baliotsuan, 113-114 or. (PUF, 1982).
2. *Egyetemes magyar encyclopaedia* ("Entziklopedia Hungariar Unibertsala", XIX tomo, 1861-1876), eta *Recai nagy Lexikona* ("Revai Lexikon Handia", 1911-1935) hungarieraz. Juduek bazituzten beren "Entziklopedia judaiko" ezberdinak (Judu Herriaren eta kulturaren alorrekoak) hainbat hizkuntzatan (ingelesez, errusieraz, alemanez, gaztelaniaz; ez hebraieraz), Israel estatua sortu aurretik. Horiek denak Entziklopedia "erregionalak" edo nazionalak dira, juduen historia eta kultura biltzen dituztenak. Independentzia lortzearekin batera ekin zioten Entziklopedia Orokor eta Unibertsala hebraieraz lantzeari. 1949an argitaratu zuten *ha-Entziqlopedia ha-Ivrit* obraren lehen tomoa; 1981ean burutu zuten XXXII. tomoarekin.
3. Proiektuko EUSENA (Euskal Entziklopedia Nagusia) 12 urtetan burutzeak eskatuko duen 3.000 milioiko finantzaketa-karga handiaz gain, EUSENORen interes enpresariala nabarmen utzi zuen *Expansión* enpresa aldizkariak bere joan zen maiatzeko 11ko zenbakiaren lehen orrialdeko titularra eskaini zionean.
4. "Entziklopedia Handia" tituluak izan lezakeen erakargarritasun komertzialetik aparte, kategoriaz aski definitua da obra Entziklopediako tipologian: alorraren aldetik, orokorra eta unibertsala izaten da normalean (badaude Entziklopedia erregionalak ere, titulu horrelako kalifikazioa daramatenak: "Gran Enciclopedia Navarra (GEN), adibidez); bere helburuko erabiltzailea funtsean orokorra izan ohi du; baina bereziki eta zuzenean gizon-emakume eskolatuei eta maila ertaineraino edo gorago kulturaz jantzei begiratzen die (ez espezialistei); taimainaz "handia" izan ohi da, 10.000-15.000 orrialderen artekoa (gehiagokorik ere bada noski). Dena dela, "handia" hitzak erabiltzailearen adinari eta orrialde edo testu-hitzen kopuruari baino gehiago begiratzen dio helburuko erabiltzailearen heldutasunari. Euskarazko "nagusia" hitzak guzti hori bildu nahi du nolabait.
- 1886-1902 bitartean eraikitako *Société anonyme de la Grande Encyclopédie* izeneko enpresak bere *La Grande Encyclopédie* argitaratu aurretik eta ondoren beste hainbat "Entziklopedia Handi" argitaratu dira hizkuntza ezberdinetan: *Meyer's Grosse Konversations-Lexikon* (1840-1852), *The Great Soviet Encyclopaedia* (errusieraz titulu berarekin 1908-1911 bitartean argitaratua), *Gran Enciclopedia Larousse* (1967-1971), *Gran Enciclopèdia Catalana* (1970-1980), etab. etab.
5. "A great encyclopaedia is inevitably a sign of national maturity and, as such, will pay tribute to the ideal of its country and its time", dio *Encyclopaedia Britannica*-k ("Encyclopaedia" artikulua).
6. Alain Rey-k "Encyclopédie élatée" deitzen duenaren kontrakotzat edo, hartzen dugu hemen organiko hitza: hau da, ez da *Que sais-je* edo *Encyclopédie de la Pléyade* bezalako izango. Horietan alor, gai edo artikuluko bakoitza unitate autonomo gisa landuta eta horrelaxe argitaratuta dago.
7. Alain Rey-k, aipaturiko bere *Encyclopédies et Dictionnaires* liburuan, 29. or., dio: "Le provincialisme des dictionnaires est un fait universel et l'universalisme, sauf peut-être dans les sciences 'pures', une étrange illusion".